

Article History

Received / Geliş
05.07.2017

Accepted / Kabul
10.07.2017

Available Online / Yayınlanma
15.08.2017

AN IRRIGATION PROJECT OF THE OTTOMAN EMPIRE IN THE MIDDLE EAST: KASIMIYE RIVER PROJECT

OSMANLI DEVLETİ'NİN ORTADOĞU'DA BİR SULAMA PROJESİ:
KASIMIYE NEHRİ PROJESİ¹

Kürşat ÇELİK²

Abstract

The 19th century was the century that the Ottoman State experienced changes and transformations in every area. While the Ottoman Empire carried out reforms in military and administration fields in the first half of the 19th century, it gave weight to the infrastructure investments starting from the second half of the 19th century. These investments were not only limited to the center of the State and the Anatolia region, they were also performed in the whole lands that the Ottoman Empire had been ruling. Roads, railroads and ports were the uppermost ones among the investments. In addition to these investments, Ottoman Empire planned to rehabilitate the lakes and rivers and build irrigation systems in order to provide the public a wealthy living environment. In this study, the Kasımiye Project, in which water was planned to be carried from the Kasımiye River, also known as Litani, via canals in order for the irrigation of the lands between the cities of Sidon and Tyre, which are now within the boundaries of Republic of Lebanon. The water that was to be brought from the Kasımiye River via 25 km long canals would provide irrigated agriculture in the fields located on the south of Sidon and north of Tyre. The basic purpose within the project was providing the public to harvest three times a year and raise their level of wealth with the new irrigation fields. The Ottoman Empire tried to realize the project as providing concessions in build, operate and transfer method, due to the economical difficulties that the state experienced. Although the project was given to different persons with concessions for two times, the project couldn't be completed because of the concession owner's not being able to project within the due time in the first time, and the start of the World War I in the second time.

Keywords: Lebanon, Litani River, Ottoman Empire, Sidon

Özet

19 yüzyıl Osmanlı Devleti'nin her alanda değişim ve dönüşüm geçirdiği bir yüzyıl olmuştur. Osmanlı Devleti, 19. yüzyılın ilk yarısında askeri ve idari alanlarda yenilikler yaparken, 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren ise altyapı yatırımlarına ağırlık vermiştir. Bu yatırımlar sadece devletin merkezi ve Anadolu ile sınırlı kalmamış, Osmanlı Devleti'nin hakim olduğu tüm sınırlar içerisinde gerçekleştirilmiştir. Yatırımlar arasında ilk sırayı karayolu, demiryolu ve limanlar almıştır. Osmanlı Devleti, bu yatırımlara ek olarak halkın müreffeh bir hayat sürmesi için göl, nehirlerin ıslahı ile sulama sistemlerinin yapılmasını da planlamıştır. Bu çalışmada, günümüzde Lübnan Cumhuriyeti sınırları içerisinde bulunan Sayda ve Sur şehirleri arasında bulunan arazilerin sulanması için kanallarla Litani veya diğer adıyla Kasımiye nehrinden su getirilmesi planlanan Kasımiye Projesi incelenmiştir. Kasımiye nehrinden 25 km'lik mesafeden kanallarla getirilen su Sayda'nın güneyindeki ve Sur'un kuzeyindeki arazilerde sulu tarım yapılmasını sağlayacaktı. Projede temel hedef yeni sulanacak alanlarla halkın senede üç ürün alabilmesi ve refah seviyesinin yükseltilmesiydi. Osmanlı Devleti, içinde bulunduğu ekonomik nedenlerden dolayı projeyi yap, işlet ve devret modeliyle imtiyaz olarak hayata geçirmeye çalışmıştır. Proje, iki defa farklı kişilere imtiyaz olarak verilmişse de ilk olarak imtiyaz sahibinin projeyi belirlenen zamanda bitirmemesi, ikincisinde ise I. Dünya Savaşının başlamasıyla proje tamamlanamamıştır.

Anahtar Kelimeler: Lübnan, Litani Nehri, Osmanlı Devleti, Sayda Şehri

¹ Bu çalışma 18-20 Mayıs 2017 tarihleri arasında Alanya Alaattin Keykubad Üniversitesi ev sahipliğinde düzenlenen II. Uluslararası Sosyal Bilimler Sempozyumu'nda bildiri olarak sunulmuştur.

² Doç. Dr., Fırat Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İktisat Bölümü Öğretim Üyesi.

GİRİŞ

Ortadoğu'nun en yağışlı bölgesinde yer alan Lübnan, sahip olmuş olduğu su kaynaklarıyla su sıkıntısı çekmeyen sayılı Ortadoğu ülkeleri arasında yer almaktadır. Bunun tabii sonucu olarak göçebe hayatın mevcut olmadığı Ortadoğu yerleşim bölgelerinden bir tanesidir (Öngör, 1964: 218-219). Lübnan'ın su kaynakları içerisinde Litani nehri en uzun nehri olmasıyla dikkate değer bir önem taşımaktadır.

Litani nehri, geçmişte "Léontes" ismiyle bilinmektedir. Nehrin kaynağı Baalbek kasabasının kuzeyinde ve Asi Nehri kaynağının birkaç yüz metre güneyindedir. Litani Nehri kaynağından itibaren her iki yönde küçük ırmaklar dâhil olmakta ve su miktarı artmaktadır. Litani Nehri kuzeyden güneye doğru akar. Cebeli Eş-şeyh Vadisi'ni geçerek birkaç tabii engeli aştıktan sonra Nebatiye, Merciyun yolundan Kaletu's-şâkif mevkiinden üç kilometre güneybatıya doğru yöneldiği andan itibaren Litani Nehri yerine Kasımiye ismini almaya başlar ve bu noktadan sonra da yedi sekiz kilometre kat ettikten sonra Akdeniz'e dökülür (Behçet, 1917: 41-42; Beyrut Vilâyeti Salnâmesi, 1311: 355). Nehrin toplam uzunluğu 170 kilometredir. Bunun 50 kilometresi Merciyun, Sayda ve Sur şehirleri arasındadır. Yıllık ortalama olarak 50 m³lük su seviyesine sahiptir. Baalbek'in batısındaki düşük bir bölünme noktasında yükselmekte olan nehir, Lübnan ile Anti-Lübnan dağları arasında yer alır ki Lübnan'ın 16 büyük nehrinden 13'ü Lübnan dağlarının batı yönünde, 3'ü doğu Beka vadisi tarafında yer alır.

Lübnan toprakları Yavuz Sultan Selim'in meşhur Mısır seferi ile birlikte 1516 tarihinde Osmanlı hâkimiyetine girmiş ve I. Dünya savaşının sona ermesine kadar Osmanlı idaresinde kalmıştır. 19. yüzyıl Osmanlı Devleti'nin her alanda değişim ve dönüşüm geçirdiği bir yüzyıl olmuştur. Bu yüzyılda Osmanlı Devleti'nde ilk olarak idari ve askeri yenilikler yapılmış, bunları merkez ve taşra da yapılan yatırımlar izlemiştir. Bu yatırımlar sadece devletin merkezi ve Anadolu ile sınırlı kalmamış, Osmanlı Devleti'nin hâkim olduğu tüm sınırlar içerisinde gerçekleştirilmiştir. Osmanlı Devleti'nin 19. yüzyılın ikinci yarısında ilk olarak ulaşım ve altyapı yatırımlarına ağırlık vermiştir. Ulaşım alanında ise ilk olarak şehirler arasında şose yollar yapılmıştır. Bu bağlamda Lübnan'da Trablusşam-Beyrut, Beyrut-Sayda, Trablusşam-Hama, Trablusşam-Lazkiye, Beyrut-Şam, Sayda-Sur, Sayda-Merciyun yolları şose olarak yapılmıştır (Çelik, 2014: 151; Beyrut Vilayeti Salnâmesi, 1326:110; Çelik, 2014:103). Yine, Trablusşam ve Beyrut'ta demiryolları yapılmış, Beyrut limanı yeniden inşa edilmiş, Trablusşam'da yeni rıhtım ve iskeleler yapılmıştır. Bu yatırımların yanı sıra yerel halkın daha iyi hayat standartlarına kavuşmasını sağlayacak ve geçim düzeylerini artıracak yatırımlara da yer verilmiştir. Bunlar içerisinde su alanlarının ıslahı ile arazilerin sulanması yatırımları da vardır. Bunlardan dikkat çekenler Cebel-i Lübnan'da İbrahim Nehri (Yarıcı, 2015: 561-588) ile Trablusşam'da Muharrem Çayı'nın ıslah edilmesi, Beyrut Nehr-i Kelb suyunun içme suyu olarak kullanılması ve Kasımiye Nehri sulama projesi gelmektedir.

1. Kasımiye Nehri Sulama Projesi

Litani Nehri, Lübnan'ın güney kısmında yer alan Sayda ve Sur şehirleri arasındaki bölgesindeki ismiyle Kasımiye Nehri, Lübnan'ın verimli tarım arazilerine hayat vermektedir. Ancak Kasımiye Nehri sadece sınırlı bir bölgede kullanılmakta, bölgenin su ihtiyacını kanal, bend ve sedler yapılmadığı için karşılamamaktaydı. Bu durum mevcut imkânların tam kullanılamaması ve verim azlığına neden olmaktaydı. Su problemini çözmek için yerel halk kuyulardan su temin etme yoluna müracaat etmişse de yeterli su elde edilememişti. Lübnan'ın genelinin dağlık ve tarım arazilerinin az olması mevcut tarım alanlarını daha da kıymetlendirmektedir. Özellikle Lübnan'ın güney şehirleri Sayda ve Sur da, limon, portakal, zeytin, muz, üzüm, incir, dut, kayısı, şeker kamışı, yenedünya gibi ürünlerin yanı sıra uygun arazilerde başlıca, buğday,

arpa, mısır, beyaz darı, susam, nohut, mercimek, bakla, fasulye, pirinç, yulaf, tütün, pamuk, patates, harnup (keçiboynuzu) ve çeşitli sebzeler de yetiştirilmekteydi. Bu denli çeşitli sebze ve meyveleri yetiştirmek için yeterli miktarda su kaynağı bulunmasına rağmen sulama imkânları verim artışını engellemekteydi. Sayda ve Sur şehirlerinin ekonomisi, ticaret ve sanayiden ziyade tarım ve hayvancılığa bağlıydı. Yine ticaret ve sanayisi de tarım ve hayvancılık ürünlerine bağlı olarak gerçekleşmekteydi (Çelik, 2014:127-128).

Osmanlı Devleti'nde, 19. yüzyılın ikinci yarısında altyapı yatırımlarını destekleyecek bir mali kaynak yoktu. Mali kaynak yetersizliğinden dolayı devletin kendisi direkt merkezi bütçeden para vererek altyapı projelerini yapma yerine imtiyaz şeklinde talep edenlere vererek bu eksikliği giderme yoluna gitmişti. Devlet, altyapı projelerini genellikle yap, işlet ve devret modeli olarak bilinen bir usul ile gerçekleştirmekteydi. Osmanlı idaresindeki Lübnan'da liman, demiryolu, karayolu ve su gibi yatırımlarda imtiyaz olarak yap, işlet ve devret modeliyle yapılmış hatta bu yatırımların bazıları yabancılara verilmişti (Esirgen, 2010: 52, 59, 59, 75, 134). Kasımiye Nehri ile Sayda ve Sur şehirleri arasındaki bölgenin sulanması projesi için devletten imtiyaz almak için müracaat edilmişti.

3 Aralık 1891 tarihli Umur-u Nafia ve Ziraat Mecmuasında Sayda kazasındaki Kasımiye Nehri'nden getirilecek su ve yapılacak kanallarla arazilerinin sulanması için ilk olarak Abdullah Efendi tarafından bir dilekçe verildiği kayıtlıdır. Yine aynı mecmuada Philip Melheme Efendi tarafından da Nafia Nezaretine bir dilekçenin verildiği mevcuttur. Philip Melheme Efendi Osmanlı Bankası'ndan almış olduğu bir mektup ile de imtiyazı alabilecek maddi güce sahip olduğunu dilekçesine ek olarak koymuştur. Philip Melheme Efendi vermiş olduğu dilekçede Cebel-i Lübnan sınırları içindeki Nehri İbrahim suyunun fiyatından daha ucuz bir fiyata su imtiyazını almak istediğini belirtmiş ve bu imtiyazın süresini 75 sene olacağını taahhüt etmişti (Umur-u Nafia ve Ziraat Mecmuası, 1891:265). Philip Melheme Efendi'nin dilekçesi imtiyazı ne kadar arzu ettiğini göstermesine ek olarak, devletin ve halkında bundan kârlı çıkacağını belirterek imtiyazı almaktı.

6 Kasım 1892 tarihli Umur-u Nafia ve Ziraat Mecmuasında Philip Melheme tarafından müracaatı yapılan imtiyazın Şura-yı Devletten önce Vilayet Meclisi'nde incelenmişti. Vilayet Meclisi, belirtilen arazilerinin sulanması ile birlikte buradaki üretimin artacağı ve bu yüzden de alınacak aşar vergisinin devletin gelir kalemlerini arttıracak olduğunu vurgulayarak imtiyazın olumlu bir hizmet olacağını belirtmiştir. Yine arazi sahiplerinin arazisinin kıymetleneceği bununda hazinenin gelirlerine olumlu etki edeceği ifade edilmiştir. Ancak imtiyazname de şirketin yüksek su dağıtım bedeli verdiği bunun yeniden düzenlenmesi gerektiğini de Vilayet Meclisi vurgulamıştır (Umur-u Nafia ve Ziraat Mecmuası, 1892: 253.).

2. Kasımiye Nehri İmtiyaz Mukaveleleri

Yapılan görüşmeler neticesinde anlaşma sağlanmış ve 24 Mayıs 1893'de Osmanlı Devleti adına Ticaret ve Nafia Nazırı Hüseyin Tevfik Paşa ile diğer taraftan Osmanlı Devleti tebaası olan Philip Melheme, Corci Tevini ve Musa Sersek Efendiler arasında imtiyaz mukavelenamesi yapılmıştır (Mukavelat Mecmuası, 1310: 1727-1735). Mukavele yapılmadan önce Ticaret ve Nafia Nezaretinde mukavele incelenmiş ve Meclisi Vükela'dan imtiyaz sahiplerinin gönderdiği mukaveledeki suyun abonman ücretinin 10 paradan 7,5 paraya, dönüm başına kullanılacak su ücretlerinin 35 kuruştan 25'e ve 20 kuruştan 15 kuruşa indirilmesi düzeltilmesi yapıldıktan sonra kabul edilmiştir (BOA, MV. 74-42, 12 Mart 1893). İmtiyazname "*Beyrut Kasımiye Nehri'nin Temizlenmesi ile Etrafındaki Arazinin Sulanması İhtiyacına Dair Mukavelename Sureti*" başlığı ile verilmiştir. Toplam yirmi dört madde den oluşan mukavelenamenin maddeleri ise kısaca şunlardır;

1. Madde. Beyrut Vilayetine bağlı Sayda kazası sınırları içerisinde bulunan Kasımiye veya diğer ismi ile Litani Nehri'nden 25 kilometre mesafeye kanallar çekilerek bir taraftan Sayda'nın güneyindeki Zehrani Nehri ile diğer taraftan Sur kazasının kuzeyindeki el-Hamam Nehri arasında bulunan arazinin sulanması için Philip Melheme, Corci Tevini ve Musa Sersek Efendilere imtiyaz verilmiştir. İmtiyaz sahipleri imtiyazdan önce sudan istifade eden arazi sahiplerinin, değirmen ve boyahane işletmelerinin su kullanmasına müsaade edecek ve bunlara herhangi bir şekilde engel çıkarmayacaktır.
2. Madde. İmtiyaz suresi imtiyazın alınmasından itibaren 70 senedir.
3. Madde. İmtiyazın onaylanmasından hemen sonra imtiyaz sahibi tarafından üç nüsha olarak mükemmel bir şekilde harita ve layiha (rapor) düzenlenerek Ticaret ve Nafia Nezaretine takdim edilecektir. Ticaret ve Nafia Nezareti ise üç ay içerisinde verilen harita ve layihaları inceleyerek bunlara varsa ek ve düzenlemeler yaparak imtiyaz sahibine verecektir. İmtiyaz sahibi projenin onaylanmasından iki buçuk sene içerisinde cetveller ile su yollarının ve hendeklerin nizamına uygun bir şekilde yapılmasına riayet edecek ve yapacağı değişikliklerle ilgili yine Ticaret ve Nafia Nezaretine müracaat edecektir.
4. Madde. İmtiyaz sahibi masraf ve zararı kendisine ait olmak üzere mukavelenin imza bitiminden itibaren 18 ay süresince imtiyazı uygulamaya başlayacak ve belirtilen tarihten itibaren dört sene içerisinde projeyi tamamlayacaktır. Projenin yapıldığı zaman içerisinde ortaya çıkacak zorunlu haller projenin yapım süresine eklenecek ve bu ek sürelerde Ticaret ve Nafia Nezaretine bildirilecektir.
5. Madde. Ticaret ve Nafia Nezareti, projenin yapım aşamasında ve tamamlanması aşamasında bir veya birkaç komiser vasıtasıyla muayene ve teftiş işlemini gerçekleştirecektir. Teftiş ve muayene masrafı da imtiyaz sahibine ait olacaktır.
6. Madde. Proje uygulama aşamasında, projenin uygulanacağı arazilerin özel şahıslara ait olması halinde imtiyaz sahibi bu arazileri uzlaşarak mal sahibinden almaya çalışacaktır. Eğer uyuşmazlık yaşanır ise istimlak kanununa göre bu araziler istimlak edilerek alınacaktır. Yine imtiyaz sahibi bu arazilerin bedelini de ödemekle mükelleftir. Proje yapım aşamasında hem şahıs hem de devlete ait olan arazi veya diğer emlakın zarar görmesi halinde, imtiyaz sahibi bu zarar ve ziyanları da tazmin etmekle mükelleftir.
7. Madde. Proje yapım aşamasında kullanılacak alet ve edevat gümrük resminden muaf tutulacağı gibi arazi ve sermayesi ile geliri üzerine herhangi bir vergi alınmayacak ve vergi tarh edilmeyecektir. Ancak imtiyaz sahibi ihraç edilecek hisse senedi ve tahvillerin vergisinden sorumlu olacaktır.
8. Madde. İmtiyaz sahibi projenin yapım aşamasında gerek duyduğu keresteleri devlete ait ormanlardan tedarik edebilecektir.
9. Madde. Proje tamamlanmasının ardından bir yıl sonra bir fen komisyonu marifetiyle proje kontrol edilecek ve bu kontrol aşamasından geçmesiyle birlikte projenin tamamlandığı kabul edilecektir. Fen komisyonunun harç ve masrafları da yine imtiyaz sahibi tarafından karşılanacaktır.
10. Madde. İmtiyaz sahibi, imtiyaz bittikten sonrada tüm alet ve edevatları kullanır halde tutmak zorundadır.
11. Madde. İmtiyaz sahibi, mevcut kanun ve nizamlara uymakla birlikte Devlet-i Aliye tarafından ileride çıkarılacak kanunlara da riayet etmek zorundadır. Bu kanunlara uymazsa gereken hükümet tarafından yapılacaktır.

12. Madde. İmtiyaz sahibi, arazi sahiplerine vereceği suyun metre mikabı için yedi buçuk para alacaktır. Yine abone olmak isteyenler içinde dut, portakal, limon gibi ağaçların yanı sıra sebze bahçelerini senede üç defa sulamak üzere her defasında verilmek üzere dönüm başına yıllık 25 kuruş, arpa, susam ve mısır gibi ürünler için dönüm başına yıllık 15 kuruş ücret alacaktır.

13. Madde. İmtiyaz sahibi, imtiyazın kabulünün ardından bir ay süre zarfı içerisinde Osmanlı Bankası'na 1000 Osmanlı lirası kefalet akçesi yatıracaktır. İmtiyaz sahibi projeye bittikten sonra kefalet akçesini bankadan geri alabilecektir.

14. Madde. İmtiyaz sahibi, projeyi başlamasını müteakip bir sene içerisinde bir Osmanlı Anonim Şirketi kuracaktır.

15. Madde. Osmanlı Devleti, imtiyaz süresinin 30. senesi tamamlanmasından sonra kanal, köprü, bend, su hazineleri, su yolları, değirmenler, makina ve tulumba gibi tüm aletleri içinde olmak üzere imtiyazın tamamını satın alabilme hakkına sahip olacaktır. Devlet satın alma işlemini hangi yılda gerçekleştirecek ise bundan önceki beş sene zarfında şirketin hasılatının işletme masrafından çıkarılmasından sonra geriye kalan miktarın onda dokuzu miktarınca imtiyazın geriye kalan bitme süresi de hesaplanarak imtiyaz sahibine ödemek koşuluyla tüm imtiyazı sahip olduğu alet, edevat da dahil olmak üzere satın alabilecektir.

16. Madde. İmtiyaz süresi tamamlandıktan sonra imtiyaz sahibi tüm alet, edevat, bend, su yolları gibi her şeyi hükümete teslim edecektir.

17. Madde. İmtiyaz sahibi, çalıştıracağı memur ve hizmetliler Osmanlı vatandaşı olacak ve bunlar devletin kabul ettiği kıyafetleri giyecekleri gibi fes de takacaklardı. Çalışanlar Türkçe ve yerel dilde konuşacaklar. Fen memurları Osmanlı tebaası dışında da olabilecektir.

18. Madde. Osmanlı Devleti, cetvellerin lüzumunu göreceği yerlere masrafı kendisine ait olmak üzere istihkâmlar inşa edebilecektir.

19. Madde. Proje yapım aşamasında ortaya çıkacak eski eser ve defineler nizamnamesine uygun olarak muamele göreceklerdir.

20. Madde. İmtiyaz sahibi her türlü gelirini altışar aylık cetveller halinde komiserlere tasdik ettirdikten sonra Ticaret ve Nafia Nezaretine gönderecektir.

21. Madde. İmtiyaz sahibi zorunlu sebepler dışında herhangi bir mani olmaksızın projeye başlamaz veya belirtilen süre içerisinde projeyi tamamlamazsa imtiyazı sakıt olacak ve bu projenin yapım aşamasında kullanmış olduğu alet ve edevat ile tüm malzemeleri müzayedeye konulacaktır. Yine kefalet akçesine devlet tarafından el konulacaktır.

22. Madde. Projede yer almayan arazilerin sulanması için su cetvelleri verilebilecek bunun için arazi sahiplerinden dut, portakal, limon gibi meyvelerin yanı sıra sebze bahçelerinde 50 dönümlük veya arpa, susam, mısır, buğday ve emsali ürünleri için 100 dönümlük arazi sahibi birleşerek arsalarının cetvellerinin, garip cetvellerinin veya şube bulunmamasından dolayı büyük cetvellerden su getirmek istedikleri takdirde bunun için yapılacak olan proje masrafı, imtiyaz sahibine ait olacak araziler üzerinden geçirilecek su kanallarında su istemeyen arazi sahiplerine arazilerinin kullanım bedelleri de istimlak kanuna uygun şekilde verilecektir.

23. Madde. İmtiyaz sahibi, gerek ve ihtiyaç duyarsa nehirden temin edeceği su miktarını artırabilir.

24. Madde. Şirket ve Osmanlı Devleti arasında meydana gelecek uyuşmazlıklarda Şura-yı Devlet, şirket ve şahıslar arasındaki anlaşmazlıklar da Osmanlı

mahkemelerine müracaat edilecektir. Şirkette yapılan yazışmaların tamamı Türkçe olacaktır. İmtiyaz sahibi, Philip Melheme Efendi sözleşmenin kabulünden itibaren Darülaceze'ye 15000 kuruş bağışta bulunacağı da belirtmiştir.

Kasımiye Nehri imtiyazı için müracaat eden Philip Melheme Efendi ve arkadaşları ile Osmanlı Devleti arasında aynı tarihte "*Beyrut Kasımiye Nehri'nin Temizlenmesi ile Etrafındaki Arazinin Sulanması İhtiyacına Dair Şartname Sureti*" ismiyle onbir maddeden oluşan bir şartname de yapılmıştır. Şartname toplam üç bölümden oluşmaktadır 1. Bölüm "*Harita ve Layiha, İnşaat ve İmalat Beyanı*" başlığıyla ilk yedi maddeyi, 2. Bölüm "*İmalatın İyi Halde Bulundurulması ve İşletilmesi Beyanı*" başlığıyla sekiz ve dokuzuncu maddeleri, 3. Bölüm "*İmtiyazın Feshi ve Tamamlanmasında Uygulanacak Esaslar*" başlığı altında on ve birinci maddeleri içermektedir (Mukavelat Mecmuası 1310: 1735-1740). Şartname maddeleri ise şunlardır;

1. Madde. Yapılacak olan projenin ne şekilde icra edileceğine dair üç adet harita hazırlanarak Nafia ve Ticaret Nezaretine sunulacaktır. Bunlardan bir tanesi 1/20000 bine bir ölçeğinde olacak ve genel şekliyle proje gösterilecektir. İkinci harita 1/5000 ölçeğinde olacak ve bu haritada cetveller, bendler, su kemerleri, makine, bina ve tesisler gösterilecektir. Üçüncü harita ise 1/500 de bir ölçeğinde olacaktır. Bu haritalar üzerinde kilometre hesabı ile mesafeler ve uzunluklarda detaylı olarak belirtilecektir. Yine projenin tüm tertibatını gösterecek lahiya da (raporda) hazırlanacaktır. Hazırlanan layihada su kemerleri, makinalar, ne miktarda su verileceği gibi konuların hesaplamaları ile ayrı ayrı teferruatı ile belirtilecektir.

2. Madde. Kanallar, suların hareketiyle ve yağmurların tesiriyle bozulmayacak şekilde tanzim ve inşa edileceklerdir. Arazinin yapısına uygun olarak bendler ve kanallar hazırlanacak, sedler kaya ve çimentodan inşa edilecektir.

3. Madde. İmtiyaz sahibi, gerek görürse yolların ve büyük köprüleri inşaat ve tesisini de sağlayacaktır. Su kanallarının geçeceği yerlerde yapılacak olan köprülerin gözlerinin açıklığı yine imtiyaz sahibinin teklifi üzerine nezaretçe tayin olunacak cetvellerde belirtilecek şekilde yapılacaktır ki üç metreden on metreye kadar bunlar olabilecektir. Kemerli köprülerin yolun uzaklığından itibaren kemerin ortasına kadar uzunluğu beş metre olacak ve demirden veya ağaçtan yapılabilecektir. Yine gereken şekilde köprü ayaklarından ve köprülerden ve arazinin şekline göre ihtiyaç duyulan şekilde yapılabilecektir. Yine projenin yapımı aşamasında mevcut yollar değiştirilmek zorunda kalırsa yeni yapılacak yollarda iniş ve çıkış eğimleri eski yolların benzeri şeklinde yapılması da sağlanacaktır.

4. Madde. İmtiyaz sahibi, projenin yapımı aşamasında mevcut su yollarına müdahale etmesi gerekirse, bunları değiştirecek su yollarını ve köprülerin yapımına yine kanunu fenne uygun olarak yapacaktır.

5. Madde. İmtiyaz sahibi, projenin yapım aşamasında kullanılacak alet ve edevatları en iyi cinsten seçecektir. Yine köprülerin ve menfezlerin yapımında taş ve demir kullanacaktır. Sadece temellerinin yapımında kereste kullanabilecektir.

6. Madde. Su yollarının güzergahı kabul edildikten sonra projenin yapılması için gerekli olan arazinin satın alınması veya tesliminin yapılmasına hükümet tarafından da mübaşeret edilecektir. Yine bu arazilerin haritaları 1/200 ölçeğinde hazırlanacaktır. Ancak bu ölçekte haritada kâfi gelmezse 1/1000 ölçeğinde yeni bir harita yapılacaktır.

7. Madde. Proje tamamlandıktan sonra projenin yapım aşamasında kullanılan veya işgal edilen arazilerin sahiplerine kadastro usulüne göre bunların haritalarını yapacak ve bunları kaydedecektir. Kaydedilen bilgilerin defterleri Ticaret ve Nafia Nezaretine gönderilecektir.

8. Madde. İmtiyaz sahibi, imtiyaz süresince alet ve edevatlar ile su yollarını sürekli olarak kullanır halde ve iyi şekilde tutmak zorundadır. İmtiyaz sahibi bunları düzgün bir şekilde bulundurmaz ise ihtar edilecek, ihtar edildikten bir ay süre içerisinde gerekeni yapmazsa hükümet bu işi yapacak ve yapılan işin ücreti de imtiyaz sahibinden temin edilecektir.

9. Madde. İmtiyaz sahibi, imtiyazın her türlü hasılatını kayıt edecek ve bunu altı ayda bir defter şeklinde Ticaret ve Nafia Nezaretine gönderecektir.

10. Madde. İmtiyaz sahibi gerekli şartları yerine getiremez ise projedeki alet ve edevatlar ile sahip olduğu arazileri müzayedeye konularak satılacaktır. Böylelikle imtiyaz sahibinin hakkı da sakıt olacaktır. Müzayede masrafları da yine imtiyaz sahibinin satılan mallarından karşılanacaktır. Birinci müzayedede imtiyaz sahibinin malları satılmazsa altı ay sonra ikinci bir müzayede daha yapılacaktır. Bunda da neticesiz kalınırsa imtiyaz sahibi ne herhangi bir bedel ödenmeksizin tüm malları ile kefalet akçesine devlet tarafından el konulacaktır.

11. Madde. İmtiyazın müddeti bittikten sonra imtiyaz sahibi bina, değirmen, bend, su hazineleri, sabit makinaları gibi her türlü alet ve edavatı bedel almaksızın devlete teslim edecektir. İmtiyazın bitmesinden beş sene öncesinde imalatın iyi bir şekilde olmadığı devlet tarafından yapılan keşif neticesinde anlaşılır ise imtiyaz sahibi ihtar edilecek ve imalatını iyi bir şekile getirmesi için belirli bir zaman mühlet verilecektir. İmtiyaz sahibi gerekli görülen düzeltmeleri yapmaz ise imtiyaz sahibinden gerekli düzenlemeleri yapmak için gereken bedel tahsil edilecektir.

1893 tarihli mukavelename genel uyulması gereken kuralları içermekte iken şartnamede ise ağırlıklı olarak projenin yapımını içeren maddelere yer verilmiştir.

Osmanlı Devleti ve imtiyaz sahipleri proje konusunda anlaşmaya vardıktan sonra proje uygulamaya konulmuştur. Ancak arşiv kayıtlarına göre 1897 yılında imtiyaz sahibi belirlenen süre içerisinde projeyi tamamlamadığı için sözleşmesi fesh edilmiştir (BOA, MV. 93-86, 25 Kasım 1897). İmtiyazın fesh edilmesinden sonra Philip Melheme Efendi kefalet akçesi olarak yatırılan meblağın tekrar kendisine verilmesini talep etmiştir (BOA, İ.TNF. 6-47, 15 Aralık 1897).

Kasımiye Projesi karlı bir yatırım olmasından dolayı projenin kalan kısmının bitirilmesi için yerelde projenin hayata geçmesi için imtiyaz hakkını devralmak için tekrardan talipleri olmuştur. 1909'da projenin herhangi bir talibi olursa verilmesinin uygun olacağına dair devlet yetkilileri tarafından da bir karar verilmiştir (BOA, DH.MKT. 2888-76, 6 Ağustos 1909).

1909'da projeyi tekrardan hayat geçirmek isteyen Said el-Bustani başvuruda bulunmuş ve yapılan görüşmeler neticesinde Kasımiye projesinin imtiyazı Said el-Bustani'ye verilmesi kararlaştırılmıştır. Osmanlı Devleti adına İstanbul Milletvekili ve Ticaret ve Nafia Nazırı Haleçiyen Efendi ile Osmanlı vatandaşı olan Said el-Bustani tarafından imtiyaz mukavelenamesi imzalanmıştır.

Mukavele toplamda 5 bölüme ayrılmış ve 37 maddeden oluşmaktadır. 1. Bölüm "İmtiyaz Mevzu" başlığı ile ilk iki maddeyi, 2. Bölüm "İmalat" başlığı ile üç ve on altıncı maddeler arasını, 3. Bölüm "Tarife ve Muamelatın Şartları" başlığı ile on yedinci maddeyi, 4. Bölüm "İmtiyazın Müddeti ve Feshi" başlığıyla on sekiz ile yirmi üçüncü maddeleri arasını, 5. Bölüm "Ahkam-ı Muhtelif" başlığı ile yirmi dört ve otuz yedinci maddeler arasını kapsamaktadır (Beyrut Vilâyeti Dâhilinde Kasımiye Sularıyla ,1327). Mukavelenamenin maddeleri ise özet olarak şunlardır;

1. Madde. Hükümet tarafından el-Bustani Efendi tarafından Kasımiye Nehri'nin kaynağından 25 kilometrelik bir mesafede bir hatla saniyede 3000 litrelik bir su hattı

çekilecektir. Sayda Bahçeleri ile Hamam Vadisi arasındaki arazinin sulanması ve buradaki köylerin su ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla yapılmıştır.

2. Madde. İmtiyazın süresi bu mukavelenin imzalandığı tarihten itibaren 50 yıl olacaktır.

3. Madde. Proje onay için Nafia Nezareti'ne sunulacaktır. Sunulacak olan projede ilk olarak arazinin 1/10000 ölçeğinde haritasının çıkarılması ve burada yapılacak olan işlemin planı belirtilecektir. Haritada nehir yatağı ve arazinin ölçüleri uygun bir şekilde belirtilecektir. Aynı zamanda imtiyaz sahibi projeyi gerçekleştirmeye başladığı zaman bu haritalara uygun olarak defterler tutacak ve burada yaptığı işleri de kaydedecektir. Yine nehrin yıllara ve mevsimlere göre su seviyesi ölçülecek, özellikle su debisinin yüksek olduğu zamanlara ait 1/50 ölçeğinde su debisini gösterir haritası hazırlanacaktır. İmtiyaz sahibi yağın yağmurun mevsimine göre miktarı, sıcaklık değerleri ile rutubet oranlarını da tek tek kayıt altına alacaktır. İmtiyaz sahibi yaptığı çalışmalara ait her türlü kaydı tutacaktır. Sulanacak arazi miktarı ve ne kadar araziye su sağlanacağına dair de gerekli bilgileri ile planlanması mukavelenamede belirtilecektir. Yine yapılacak olan 1/10000 ölçeğindeki bir başka haritada da kanalların kırmızı işaretlerle gösterilmesi bend ve sedlerin nerede ne kadar yükseklikte yapılacağı gösterilecektir.

4. Madde. İmtiyaz sahibi, hem Kasımiye nehrinin sularıyla ziraat hem de su gücünün hareketinden faydalanacaktır. Kanal inşaatı sırasında veya sed yapımı sırasında mal veya arazisi zarar görenlerin zarar ve ziyanı imtiyaz sahibi tarafından tazmin edilecektir.

5. Madde. Sed ve bendlerin yapımı şirkete ait olacak, bunun dışında ikiden fazla köye ait 5000 dönümden fazla sulama alanları umumi sayılacak, bunun altında bulunan 5000 dönümden az olan araziler hususi sayılacaktır. Umumi olan 5000 dönümün üstündeki yerlere şirket tarafından hark ve kanallar yapılacak bunun altında olan araziler hususi sayıldığı için talep eden şahıslar tarafından hark ve kanallar yaptırılacaktır. Sed ve bendlerin cetvelleri şirket tarafından hazırlanacaktır. Umumi kanalların dışında kalan sulama kanalları şahıslar tarafından yapılacaktır.

6. Madde. Mevcut eski sulama kanalları sahibi imtiyaz uygun görürse projeye dahil edebilecek ve bunları kullanabilecektir. Bunların ıslahını gerçekleştirebilir, önceden izin alarak yapılmış sedleri tazminatını ödeme koşuluyla yıkabilir, köprü ayağı ve kazık gibi projenin yapılmasına engel olan yapıları da kaldırabilecektir.

7. Madde. İmtiyaz sahibi, kanal, sed ve bend yaparken zarar verdiği yolların yerine yenisini yapmakla mükellef olacaktır. Hükümetin yapacağı yeni yollar kanallara göre şekil verilecek ve rampalar bunlara göre yapılacaktır. Ayrıca yeni yol yapımı için gerekli olan arsayı devlet temin edecektir. Bu yollar üçten on metreye kadar olacaktır.

8. Madde. Kullanılacak malzeme iyi cinsten olacak ve sur inşaatı usulu fenne uygun şekilde yapılacaktır.

9. Madde. Kullanılacak araziler müteahhit tarafından sahibinden uyuşarak satın alınacak. Eğer anlaşmazlık çıkarsa kanuna göre istimlak edilecektir. İnşaat sırasında geçici olarak kullanılacak araziler için tazminat ödenecektir. Geçici olarak kullanılacak arazi devlete ait ise bunun için herhangi bir karşılık ödenmeyecektir.

10. Madde. İnşaat aşamasında ortaya çıkacak zarar ve ziyan imtiyaz sahibine ait olacaktır.

11. Madde. İmtiyaz sahibi yapım ve işletme esnasında kullanılacak alet ve edevatları almakla yükümlüdür.

12. Madde. İmtiyaz fermanı'nın verilmesinden 12 ay içinde imtiyaz sahibi projeyi hazırlayıp Nafia Nezaretine sunacaktır. Proje Nafia Nezaretince tetkik edilecek üç ay içinde ya düzeltilecek veya tasdik edilerek işe başlanacaktır.

13. Madde. Projenin tasdikinden sonra 3 yıl içinde proje tamamlanacaktır. Eğer projeye zorunlu bir sebepten ara verme durumu olursa bu sürede yapım süresine eklenecektir.

14. Madde. Projenin yapımında karşılaşılabilecek değişiklikler Nafia Nezareti'nin tasdikine sunulacaktır.

15. Madde. İnşaatın kabulü kısım kısım yapılacak ve buna göre kontrolleri yapılacaktır. Kabulü için bir fen komisyonu kurulacak ve buna göre kabulleri yapılacaktır. Proje tamamlandıktan sonra yapılacak eklerde yine bir komisyon tarafından incelenecektir.

16. Madde. İnşaatın projeler tamamlandıktan sonra imtiyaz sahibi yeni bir kadastro haritası hazırlayacaktır.

17. Madde. İmtiyaz sahibi bir sulama nizamnamesi hazırlayacaktır.

Hububat gibi ürünler için dönüm başına 10 kuruş

Pamuk, susam, şeker kamışı, mısır, buğday gibi yaz ürünleri için dönüm başına bir defa sulamak için 20 kuruş,

Pamuk, susam, şeker kamışı, mısır, gibi ürünleri iki defa sulamak için dönüm başına 30 kuruş,

Pamuk, susam, şeker kamışı, mısır, gibi ürünleri üç defa sulamak için dönüm başına 45 kuruş,

Pamuk, susam, şeker kamışı, mısır, gibi ürünleri dört defa sulamak için dönüm başına 50 kuruş,

Pamuk, susam, şeker kamışı, mısır, gibi ürünleri dört defadan fazla sulamak için dönüm başına 60 kuruş,

Sebze bostanları, hususi bahçeler için dönüm başına 70 kuruş, çeşitli ihtiyaçlar için metreküp üzeri ücret alınacak ve metreküpü on para hesabı ile yapılacaktır. Yıllık üyelik aidatı sim mecidi 20 kuruş olacaktır.

18. Madde. İmtiyazın bitmesi halinde şirket bedelsiz olarak her şeyi devlete bırakacaktır.

19. Madde. İmtiyazın bitmesinden beş sene önce şirket izin verirse gerekli bedel ödenerek şirket devlete intikal ettirilecektir.

20. Madde. İmtiyazın verilmesinden 15 sene sonra imtiyaz sahibi aynı şartları sağlamak koşuluyla imtiyazı satabilecektir. Bunu ancak devlete gerekli tazminatı ödemek koşuluyla yapacaktır. Bunun için imtiyazın son yedi senesindeki en düşük kazançlı iki yıllık kazanç ortalaması baz alarak ödeme yapacaktır.

21. Madde. İmtiyazın bitmesi veya devlete satılmasında imtiyaz sahibi bütün alet ve edevatları teslim edecektir. İmtiyaz sahibi imtiyazın bitiminde ve bitimine yakın alet ve edevatları eksiksiz teslim etmezse teminat akçesine el konulacaktır. Bu miktar yetersiz kalırsa imtiyazın sona ereceği yıldan iki sene öncesi gelirlerine el konulabilecek ve bu miktar tesisin yenilenmesine harcanacaktır.

22. Madde. İmtiyaz sahibi, imtiyazı projeye uygun yapmazsa veya projeyi tamamlamazsa ihbar yapıldıktan sonra hakkında ıskata hükmü uygulanır. Buna göre zarar ve ziyan imtiyaz sahibinden tazmin edilecektir. Gerekli uyarı ve bildirimleri Nafia

Nezareti yapacaktır. Belirtilen şartların dışında zorunlu şartlara göre proje gecikirse hukuki imtiyazı sakıt olmayacaktır.

23. Madde. İmtiyaz sakıt olursa projedeki alet ve edevatları müzayedeye konulacaktır. Alet ve edevatlar teminat akçesi fiyatından satılabilecektir. Müzayede Nafia Nezareti denetiminde yapılacaktır. İlk müzayede de satış yapılamaz ise üç ay sonra ikinci bir müzayede yapılacaktır. İkinci müzayede de satılamazsa imtiyaz sahibinin bu hakkı sakıt olacaktır.

24. Madde. Hükümet projenin hazırlanması, yapımı ve bitirilmesinden, teslim alınmasına kadar teftiş heyetleri ile proje kontrol edilecektir.

25. Madde. Şirket her sene şirketin çalışmasına dair gelir ve giderlerini içeren istatistiği hükümete gönderecektir.

26. Madde. Şirketin bütün memurları Osmanlı vatandaşı olacaktır. Fen memurları için uygun Osmanlı vatandaşı bulunmazsa yabancılarda çalıştırabilecektir bu kişilerin listesini şirket devlete gönderecektir.

27. Madde. Hükümet münasip gördüğü bir mevkide istihkâm inşa edebilecektir.

28. Madde. İnşaat sırasında çıkacak eski eser ve defineler nizamına uygun olarak muamele edilecektir.

29. Madde. İmtiyaz sahibi şirket için görevli olacak polis ve askerler için yer temin edecektir.

30. Madde. İmtiyaz sahibi, imtiyaz dâhilinde telefon, telgraf hattı kurabilecek hükümette bu kurulan direklerden telefon ve telgraf hattı isterse kullanabilecektir.

31. Madde imtiyaz sahibi, proje tasdikinde iki sene içinde bir anonim Osmanlı şirketi kuracak bu şirketin bir idare heyeti ve üyeleri olacaktır. Şirketin çoğunluğu Osmanlı vatandaşı olacak bunlarda Nafia Nezareti'nin onayına sunulacak ve onayı istenecektir.

32. Madde. İmtiyaz sahibi yapacağı işlere dair bir nizamnameye sahip olacak ve buna göre çalışacaktır.

33. Madde. Osmanlı anonim şirketinin üyeleri ve halk arasındaki uyuşmazlıklarda Şura-yı Devlet'in verdiği kararlara göre davranılacaktır.

34. Madde. İmtiyaz sahibinin başkentte bir ikametgahı olacaktır.

35. Madde. İmtiyaz sahibi teminat akçesi olarak devlet tarafından uygun olan bir bankaya 1000 Osmanlı lirası veya 1000 liralık esham yatıracaktır. Şirket imtiyaza göre işini hazırlar ve çalışır hale getirirse teminat akçesinin onda dokuzunu geri alacaktır.

36. Madde. Temettuat, hükümet ile imtiyaz sahibi arasında eski usule göre taksim edilecektir.

37. Madde. Nehirde kullanılacak su miktarını imtiyaz sahibi isterse arttırabilecektir.

Yukarıdaki maddelerde görüldüğü üzere projenin 1893 ve 1909 tarihli imtiyaznameler arasında çok büyük farklılıklar mevcut olmamakla birlikte bazı değişiklikler yapılmıştır. Bu değişikliklerden bazıları şu şekildedir, 1909 tarihli sözleşmede Kasımiye nehrinin su kullanımına ek olarak su gücünden de istifade edilmesi maddesi eklenmiştir ki buradan su gücünden elektrik veya farklı şekilde istifade edilmesi planlandığı ortaya çıkmaktadır. Yine 1893 tarihinde yapılan sözleşmenin imtiyaz süresi 70 yıl iken, 1909 tarihli sözleşmenin imtiyaz süresi 50 yıldır, yine 1893'te projenin tamamlanma süresi dört yıl olup 1909 tarihli sözleşmede bu süre 3 yıla düşürülmüştür. 1909 tarihli sözleşmede projenin tamamlanmasının 15 yılından itibaren imtiyazı üçüncü kişilere satma hakkı verilmiştir ki 1893'te böyle bir hak

bulunmuyordu. 1909 tarihli sözleşmede ödeme planı daha detaylı olarak verilmiştir. Bu farklılıklar genelde devletin lehine olumlu olduğu görülmektedir.

Her iki mukavelename de ortak olarak görülen maddeler ise şunlardır, istimlak kanununa uyulması, imtiyazın, proje ve faaliyete başlama anından itibaren denetlenmesi, kefalet akçesinin bin lira olması, bir Osmanlı anonim şirketinin kurulması, fen memurları haricindeki tüm çalışanların Osmanlı vatandaşı olması, devletin şirket gelir ve giderlerinin kontrol etmesi, imtiyazın fesh edilme ve sakıt kalması maddeleri, imtiyaz sahibinin talep etmesi halinde nehirdeki su kullanım payını arttırabilmesi.

1909'da imzalanan mukavelenameden sonra şirket proje taslağını tamamlayıp işe başlamışsa da I. Dünya Savaşının başlaması ile birlikte proje tamamlanamamıştır. I. Dünya savaşıyla Lübnan'da Osmanlı askerlerinin geri çekilmesiyle birlikte, 2 Ekim 1918'de İngilizler Lübnan'a girmiş, ancak yapılan anlaşma gereğince aynı yıl Lübnan Fransızlara bırakılmıştır (Huri, 1966: 323). I. Dünya Savaşı'nın sona ermesi ile birlikte Nisan 1920'de San Remo'da toplanan barış konferansında, Büyük Suriye'nin Manda idaresi, Fransa'ya verildi. Fransa, 1 Eylül günü, Büyük Lübnan Manda idaresinin kurulduğunu bir merasim ile açıkladı (Çıyan, 2007: 27). Lübnan'da Fransız Manda idaresinin kurulmasından sonra Osmanlı idaresinde Kasımiye Nehri Projesini almış olan Said el-Bustani Fransız yetkililerine başvurarak projeyi devam ettirmek istediğini belirtmiştir. Fransız Manda idaresi durumu tespit etmek üzere Osmanlı Devleti'ne müracaat edilmesi gerektiğini belirterek Osmanlı Devleti ile bu konu hakkında yazışmışlardır (BOA, HR.HMŞ.İŞO 128-39, 18 Haziran 1921).

Litani Nehri üzerinde Osmanlı'dan sonrada yeni projeler yapılmıştır. Litani Nehri önemini her geçen yüzyılda artmış ve bölge devletlerinin plan ve hedefleri arasına dahil edilmiştir. 1950'lilerin başında Lübnan Devleti tarafından Litani Projesi ismiyle sulama ve altı adet hidroelektrik santrali kurulması planlanmış yıllar geçmesine rağmen sadece kuzey tarafında projenin bir kısmı yapılmış ancak projenin güney kısmında henüz bir aşama kat edilememiştir. Bu durumun ortaya çıkmasında Özellikle Hristiyan Lübnan yönetiminin güneyde yaşayan Şiilere güvenememesinin yer aldığı belirtilmektedir (Amery, 1993: 236).

Yıllık 500 ile 600 milyon metreküp su açığı olan İsrail de su ihtiyacını gidermek için Litani Nehrinden istifade etmeyi kendine hedef olarak seçmiş başlıca devletlerden biridir. İsrail'in ilk başbakanı David Ben-Gurion Litani Nehri'nin gelecekteki Yahudi devletinin sınırlarına dahil edilmesini önermiştir (Amery, 1993: 233). 1982 yılında İsrail'in Lübnan işgali sırasında Litani Nehri'nin kanallarla İsrail'e götürülmesi için sondaj çalışmaları yapılmıştır. Litani Nehri'nin tuz oranının az ve suyunun kaliteli olması İsrail'in bu kaynağı talep etmesinde etkili olmuştur.

SONUÇ

Osmanlı Devleti, 19. yüzyılın ilk yarısında çağdaşı olan devletlerle rekabet edebilmesi ve bekası için ilk olarak askeri ve siyasi alanda yenilikler yapmıştır. Bu yenilikleri 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren altyapı yatırımları olan karayolları, demiryolları, liman, sulama ve içme suyu gibi alanlarda yoğunlaştırmıştır. Osmanlı Devleti'nin mali ve ekonomik sıkıntılarla uğraştığı bir dönemde altyapı yatırımlarına yönelmesi kolay değildi. Bu nedenle yapılacak yatırımlar özel sermayedarlar vasıtasıyla hayata geçirilmeye çalışılmış, devlet denetim ve kontrol rolünü üstlenmiştir. Altyapı yatırımları yap, işlet ve devret modeli olarak bilinen yöntemle imtiyaz olarak özel şahıslara verilmiş böylece devletin maddi kaynak bulmakta sıkıntı çektiği noktada sorunun üstesinden bu uygulamayla geçilmiştir.

Kasımiye Nehri sulama projesi Osmanlı Devleti'nin Lübnan'ın güneyinde yer alan Sayda ve Sur şehirleri arasındaki susuz arazilerin sulu tarıma kazandırılması

amacıyla yapılmıştır. Bu projede hem tarımla uğraşan çiftçiler hemde devlet kazançlı olacaktır. Çiftçiler senede birkaç ürün alabilmenin yanı sıra tarımsal ürün çeşitliliği artırılabilecek ve bölgenin refah düzeyi yükselecektir. Devletin ise üretilen ürünlerden alacağı vergi ve arazi bedelleri üzerinden sağlayacağı vergi artacağı için mali olarak gelir sağlanacaktır. Bununla birlikte merkezden uzak bölgelere götürülen hizmet sayesinde halkın devletine olan aidiyet duygusu da artırılabilecektir.

Kasımiye Nehri Sulama projesinin büyüklüğü nedeniyle yerelde güçlü ve zengin aileler bir araya gelerek projenin yapımını üstlenmişlerdir.1893 yılında imtiyaz için Lübnan'ın tanınan ailelerinden Melheme, Tevini ve Sersek aileleri bir araya gelmişlerdir. İmtiyaz hakkını alanların projeyi tahmin edemedikleri mali sebeplerden dolayı tamamlayamayınca proje hakları fesh edilmiştir. 1909 yılında projeyi tekrardan hayata geçirmek için başvurulmuş ve imtiyaz hakkı yine Lübnan'ın zengin ve tanınmış ailesine mensup Said el-Bustaniye verilmiştir. I. Dünya savaşının başlamasıyla proje tamamlanamamış. Ancak Said el-Bustani Osmanlı'dan sonra Lübnan idaresine hakim olan Fransızlara başvurarak proje hakkının Osmanlılar zamanında kendisine verildiğini ve projeye devam etmek istediğini belirtmiştir. Osmanlı idaresinden sonrada Litani nehri üzerinde çeşitli projeler yapılmıştır. Baraj ve sulama projeleri hayata geçirilmiştir. Devletler arasında da mücadele kaynağı olan Litani nehri giderek bölge içinde önem kazanan bir kaynak olmuştur. Litane Nehri her dönemde bölge için önemli bir hayat kaynağı olmuş ve olmaya devam edecektir.

KAYNAKÇA

1. Arşiv Belgeleri ve Salnameler

Başbakanlık Osmanlı Arşivi

Beyrut Vilâyeti Dâhilinde Kasımiye Sularıyla İskâ-i Arazi Hakkında İmtiyaz Mukavelenâme Layihası, Devlet Arşivleri Başkanlığı Kütüphanesi Demirbaş No. 5051, İstanbul, 1327.

BOA, *DH.MKT.* 2888-76, 19 Recep 1327 H. (6 Ağustos 1909 M.).

BOA, *HR.HMŞ.İŞO.* 128-39, 11Şevval 1339 H. (18 Haziran 1921 M.).

BOA, *İ.TNF.* 6-47, 20 Recep 1315 H. (15 Aralık 1897 M.).

BOA, *MV.* 74-42, 23 Şa'bân 1310 H. (12 Mart 1893 M.).

BOA, *MV.* 93-86, 29 Cemaziye'l-ahir 1315 H. (25 Kasım 1897 M.).

Salname ve Mecmualar

Beyrut Vilâyeti Salnâmesi, 1311 H. (1893-1894 M.).

Beyrut Vilâyeti Salnâmesi, 1326 H. (1908-1909).

Umur-u Nafia ve Ziraat Mecmuası, (1 Cemâziye'l-evvel 1309 H./3 Aralık 1891 M.).

Umur-u Nafia ve Ziraat Mecmuası, (15 Rebi'ül-âhir 1310 H./6 Kasım 1892 M.).

Mukavelat Mecmuası C.6, Dersaadet, 1310, s.1727-1735.

Mukavelat Mecmuası C.6, Dersaadet, 1310, s.1735-1740.

2. Tetkik Eserler

Amery. A. H.(1993). "SocietyThe Litani River of Lebanon" *Geographical Review*, 83/3, Temmuz, s.229-237.

Behçet, M. ve Temîmî R. (1917). *Beyrut Vilâyeti (Cenubi Kısmı)*, I, Beyrut.

- Çelik, K. (2014). "II. Abdülhamid Döneminde Trablusşam'da Bayındırlık ve Eğitim Yatırımları", *Sultan II. Abdulhamid Sempozyumu, 20-21 Şubat 2014-Selanik, Türk Tarih Kurumu, 2*, Ankara, 2014, s.99-116.
- Çelik, K. (2014). *Osmanlı Hakimiyetinde Sayda*, Ankara, Data Yayınları.
- Çıyan, H. Y.(2007). *Manda İdaresinden Sonra Lübnan ve Lübnan-Türkiye İlişkileri*, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Elazığ.
- Esirgen, S. Ö. (2010). *Osmanlı Devleti'nde Yabancılara Verilen Kamu Hizmeti İmtiyazları*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara.
- Huri, M. (1966). *Sayda Abre Hukbüt Tarih*, Beyrut.
- Öngör, S. (1964). *Ortadoğu (Siyasi ve İktisadi Coğrafya)*, Ankara, Sevinç Matbaası.
- Yarcı, G.(2015). "19. Yüzyıl Sonlarında Cebel-i Lübnan'da İbrahim Nehri'nin Islahı ve "Nehr-i İbrahim Anonim Su Şirketi", *Osmanlı Devletinde Nehirler ve Göller Sempozyumu Bildiri Kitabı, 2*, Kayseri, s.561-588.

EKLER

Ek:1 Lübnan Haritası

Kaynak: <http://www.alamy.com/stock-photo-lebanon-political-map-with-capital-beirut-national-borders-important-88667259.html> (03.0502017).